

EL PROBLEMA DE L'AIGUA A INCA EN EL PERÍODE 1849-1850

GABRIEL PIERAS SALOM
INCA, ABRIL-1994

PRIMERA PART

L'aigua, a Inca, no ha estat mai un element natural massa present o amb la quantitat necessària. Tot i que la situació privilegiada de què gaudeix, cruïlla de camins situada estratègicament entre les dues badies, donés a entendre que la seva popularitat, en distints moments de la nostra Història, fos produïda per l'abundor de l'aigua, no deixa de ser ben paradoxal. Inca no ha tingut cabals d'aigua forts i propis del Raiguer o de la zona del Pla més acostat a zones realment aquíferes.

Els pous públics, no massa espessos, s'eixuguem en determinats moments de l'estiu rigorós per poc que durant la tardor, hivernada o primavera bella, la pluja hagi estat minsa. Així mateix coneixem els noms, la situació i quasi el cabal dels pous públics durant el període comprès entre 1849 i 1850. Eren els següents:

- **Pou de Dalt.** Situat a la part més alta del carrer de Sant Bartomeu, just quasi a la confluència de l'actual carrer de Sant Abdò. Avui dins una casa particular.

- **Pou de Baix.** Al final del carrer Den Trobat, quasi aferrat a l'antic torrent de «Can Tabou». Desaparegut degut a una Reforma Urbana de 1883.

- **Pou den Morro.** Al final de l'actual carrer Bisbe Llompart i a pocs metres del citat torrent de «Can Tabou». Tapat amb motiu de l'eixampla del dit carrer vers l'any 1918.

- **Pou den Lluch.** A la zona del Blanquer entre els carrers Corona i Rei. Avui situat al carrer del mateix nom.

- **Pou del Grifó.** Al final de la galeria esquerra dels possibles canats del Camí vell de Pollença. Avui totalment sec.

- **Pou de les Roquetes.** Situat al final de la Canaleta i amb sortida a l'exterior mitjançant una escala de pedra. També al Camí vell de Pollença. No hi ha, al seu interior, aigua.

- **Pou de la Font Vella.** Al fons de l'actual carrer de Sant Pius X i al camí de Son Estaràs. Avui conservat i amb un cabal d'aigua regular.

- **La Fonteta.** Fontinyol natural que davallava de la part alta d'Inca (Serral dels Molins) i desembocava vora el camí de Selva i Lluc. Avui carrer del mateix nom i desapareguda.

- **Pou de Can Valella.** Estava situat a l'actual confluència de la carretera Palma-Port d'Alcúdia i de la que condueix a Santa Margalida (Continuació de l'Avinguda dels Reis Catòlics). Desaparegut poc abans de construir dita carretera a principis dels anys 50 del present segle.

- **El Pouet.** Al final del carrer de Na Muntanera i quasi aferrat al torrent de Can Tabou, al seu pas per la Gran Via den Colom. Desaparegut.

A més d'aquests, totalment públics, hi havia certs pous i cisternes de cases particulars o conventuals que bastien d'aigua a famílies acostades i a gent que no en tenia a casa seva. A mitjan segle passat eren poques les cases que disposaven de cisternes o pous. Fou a final de segle quan es generalitzà i perderen la seva importància els públics.

Entre aquests es poden citar els següents:

- **La cisterna de La Sala.** Molt emprada pels estadants de la Casa Consistorial i pels veïns de la Plaça Major, antic carrer de La Rectoria, carreró de La Sala, etc.

- **Cisterna de Cas Frares.** Al convent dels Franciscans i situada al bell mig del claustre. A principis dels anys 70 del nostre segle, fou tancada als veïnats. És de grans dimensions.

- **Cisterna de Sant Domingo.** Al centre del claustre de l'antic convent del mateix nom. Emprat, els anys 1849 i 1850 pels Jutjats, Presó, Sagristia de l'església dominicana i altres estaments establerts allà, a més dels veïnats habituals.

- **Cisterna de Les Monges Tancades.** A la clastra de davant l'església. Molt emprada pels visitants al Monestir i pels pocs veïnats.

- **Cisterna de Can Ripoll.** A l'antic carrer «Del Mercat» i avui Jaume Armengol.

- **Cisterna i pou de Can Siquier.** Al carrers de «Sa Mostra», «Jesús», «Barco» i «Roser». Obert nit i dia als veïnats i a la gent de la Parròquia de Santa Maria la Major. Hi podien entrar mitjançant el desaparegut carrer «Del Alba» que comunicava el de «Sa Mostra» amb el de «Jesús».

- **Cisterna i pou de Can Vich.** Entre els carrers de «La Pau», «Born» i «Sant Francesc». Casal de la família del mateix nom. Seu de la Falange durant els anys de Guerra Civil(1936-1939) i derriuada a 1960 per construir-hi, al seu solar, l'actual Mercat Cobert.

- **Cisterna i pou «des Batliu».** Al carrer de «Son Net» i vora el de «Valella».

També espargits pels camp que voltava el poble hi havia uns pous, de vena no massa gruixuda, que bastien la contrada corresponent. Eren el de «*Santa Magdalena*», al camí vell del mateix nom. El «*Des Resquell*», vora el torrent de Can Tabou. El «*Den Tarí*». Pou i «balsa» de *Son Figuerola*, situat entre son Vich, son

Campaner i can Guineu, i altres de més poca importància, tal volta dels dits de «trespel», també es consideraven públics.

O sia, vist l'anterior, pareixia que l'abast de l'aigua potable al manco per beure i cuinar, estava més o menys controlat i hi havia la necessària, si no se'n feia abús. Entre els pous públics i cisternes obertes a la set dels veïnats, el proveïment estava bastant assegurat. No així quan la pluja no arribava o era molt minvada.

Vista la situació que llavors s'explicarà, la gent inquera s'afanyà a construir aljubs i cisternes. No hi havia per manco, havien passat una sequera, la dels anys 1849-1850, que els deixà ferits i ull alerta envers un element tan necessari i imprescindible. Així i tot, passats anys, veurem com l'aigua, anys 50 i part dels 60 del present segle, torna a ser un greu problema tan sols amb unes senzilles solucions com serà la de posar dipòsits a les contrades més transitades i amb uns nuclis de població més elevats. Pot ser la Història sia cíclica.

SEGONA PART

En temps àrabs l'aigua, com de més antic i de més modern, va tenir una importància cabdal. Ho demostren certes sèquies i canats que encara conservem. L'inquer Ramon Desbrull, comissionat pel rei Jaume II, a 1300, pren part a la fundació d'un bon grapat de pobles i visita amb molta assiduïtat les fonts de Mallorca. Ho escriu al llibre «Aquarum Forensis». De segur que visità Inca i, especialment les Fonts «Vella» i «De la Canaleta», suposades les més antigues.

Joan Binimelis, Cronista del Regne de Mallorca, publica el 1595 una Història i en la mateixa, traduïda del Català al Castellà per D. Guillem Terrassa i reeditat per la Impremta de José Tous a 1927, quann parla d'Inca, en especial sobre el tema de les aigües diu:

«La villa de Inca es una de las más principales del reino de Mallorca... era entonces su sitio y población unos campos que ahora llaman de La Oca a su parte de Levante, en donde hay dos fuentes manantiales... La dicha villa de Inca por ser tan grande y populosa tiene alguna falta de aguas... por lo que en el año 1310 mandó el rey Jaime II de Mallorca que dicha agua del Estorell fuese traída y conducida por acequia de argamasa a la dicha villa de Inca...»

Des de llavors podem veure infinitats de notes que parlen de les aigües a Inca. Com es veu no massa abundoses. Veim distints apunts del Mostassaf, qui fa escurar «los vaixells» o netejar «La Canaleta». També és bo conèixer la importància d'aquesta aigua dels pous o fonts per apreciar la manca del líquid a mitjan segle XIX. Com també serà curiós saber el valor que li donava la gent, en especial les Monges Tancades, quan n'hi habitaven moltes era necessari obrir-ne de nous, com passà a principis del segle XVII en què es va obrir el que coneixem com a «Pou de la Venerable».

Una de les fonts, en aquest cas pou, més importants era el conegut com a «Font Vella» del camí de Son Estaràs. Avui es troba bastant ben conservat i té una profunditat d'uns 18 metres i una amplària mitja de 4 per 4'5 metres. Era coneguda també amb el nom de «Font de la Vila» i juntament amb els dos pous de «La Canaleta», formaven un complex hidrològic de certa importància.

L'Historiador Ramon Rosselló publica «Inca i Selva en el segle XIII (Mallorca.1978). Hi ha una nota molt explicativa sobre l'aigua:

«1289, octubre. Pere de Llivíá, batle de Mallorca, estableix a Jaume Carmensó un tros de terra, vinya, arbres i plantes, que el rei té en el terme d'Inca, vora la font de la vila...»

Són notes que ajuden al coneixement de la situació a Inca envers l'aigua. Hi havia pous públics a la vila, al camp veïnat, a les cases dels senyors i als convents, com també a La Sala. No dubtem que moltes cases més pobres i humils també tenien el seu pou a la finqueta o al poble mateix, però eren minoria. Doncs, vist tot això, ens podem preguntar: què passava en temps de sequera? Com s'establia la prioritat? D'on sortia l'aigua en reserva? I tantes i tantes preguntes. I sequeres, a Mallorca, n'hi hagué un grapat.

Durant la sequera dels anys 1849 i 1850, general a Mallorca i puntual a Inca, la gent ho passà malament. Les cues davant els pous públics eren grosses. Les pèrdues materials en animals i plantes, abundoses. Per tant, el Consistori de llavors, conscient de la seva responsabilitat cerca remeis, publica edictes, regula la quantitat d'aigua per persona, fa obres en els pous, cerca resoldre el problema i trobar solucions.

La Tercera Part d'aquest estudi constarà de simples transcripcions de tot el que fa referència a la sequera, 1849-1850, al Llibre de Consells dels citats anys i que està a l'Arxiu Històric Municipal d'Inca, catalogat amb el número 26 provisional(Govern. Actes Ajunt.).

Vull fer notar que no traduiré el text original, però sí que el resumiré o deixaré paràgrafs repetitius i que no tenen relació massa directa amb el tema específic de la sequera. Puc dir també que a l'Arxiu Parroquial hi ha breus notes que demostren la tristesa i sofriment de la gent inquera.

TERCERA PART

Acta de 4 de juny de 1849.

Primera nota de la sequera:

... Durante la actual sequía nadie podrá llevarse agua del abrevadero de la Canaleta y del arroyo sólo se permite llevarse la necesaria para beber las personas, bajos las mismas penas...

El 25 de juliol es torna a reunir el Consistori per parlar del tema que aleshores preocupa i es comencen a prendre mesures fortes.

... El Sr. Alcalde hizo presente que acaba de tener noticia que D. Joaquín Massip y Vich de este vecindario, con el objeto de procurarse agua para un huertecito que posee en el paraje llamado Valella, ha hecho una excavación subterránea a modo de mina que se dirige y alarga saliendo de su propiedad hacia el pozo público situado en aquel camino de aquellas inmediaciones y como esta agua pueda distraer las aguas de dicho pozo público, hace esta manifestación para que se acuerden las medidas que sean procedentes. Y el ayuntamiento en vista de lo manifestado y a fin de obrar en este asunto con el acierto debido, dispuso que se practique un visorio por los peritos Pablo Llompart y Amador Garcías, nuestros albañiles y personas de las más inteligentes de esta villa y en esta materia, quienes acompañados de los Regidores D. Juan Llompart y D. Jorge Reus se trasladen hoy mismo en el punto de la obra denunciada y examinada ésta con todo lo demás que juzgue necesario, manifestaran al Ayuntamiento en que consiste lo que se ha hecho; si hay excavación, cual es su profundidad y direcciones que lleva, su extensión fuera del terreno del propietario y la distancia que media entre ella y el pozo público; si sale agua de la excavación y de que parte; si ha disminuído la que suele contener el pozo público de Valella y si consideran que la obra que se trata puede perjudicar o distraer las aguas de dicho pozo; si según los usos y costumbres de esta población consideran facultados en un propietario para hacer excavaciones y minas con el objeto de buscar aguas saliendo de su propiedad y en fin manifiesten todos los demás actos y noticias útiles y convenientes para la mejor ilustración del negocio.

También se resolvió formar el debido expediente donde se continuará el dictamen de los peritos y demás actividades consiguientes acordándose al mismo tiempo, que D. Joaquín Massip y Vich suspenda la obra denunciada hasta otra orden llamándole a esta sala Consistorial a fin de enterarle de este acuerdo, como así se hizo y habiéndose presentado enseguida el interesado se lo enteró y pidió al Ayuntamiento se sirviese acordar con prontitud la resolución definitiva por exigirlo así el estado ruinoso de la excavación...».

En acta del dia 29 de juliol, just passats quatre dies de la nota anterior, es torna a reunir el Consistori i diu:

«...El primer teniente de Alcalde, como Presidente de la Comisión nombrada para dar su dictamen en el expediente sobre la nueva obra realizada por D. Joaquín Massip y Vich de que se trata en sesión del 25 del que sigue expuso que los abogados a quienes se ha consultado han ofrecido dar su dictamen por escrito pero opinaron en el acto que no tiene facultades, D. Joaquín, para hacer excavaciones saliendo de su propiedad y como por otra parte haya manifestado el mismo interesado al expresante que después de reflexionado el caso reconocía que efec-

tivamente se habían excedido sus operarios introduciéndose con la excavación en terreno público por cuyo motivo estaba dispuesto a reparar el daño que acaso se haya causado y reponerlo todo en su primitivo estado, proponía que se acordase así y que se suspendiese en este particular todo ulterior procedimiento. Y la Corporación en vista de todo lo resolvió como se propone por el Sr. Teniente y que al efecto se hiciese saber a D. Joan Massip y Vich rellone y apisone con la debida solidez la excavación o mina que ha abierto en todo el trecho que esta sale de su propiedad dejando el terreno que atraviesa en el mismo estado que tenía antes de principiarse la obra a finde que jamás puedan perjudicarse las aguas del pozo público de Valella.

El mateix dia, però no a la mateixa hora, es torna a reunir el Consistori per prendre altres resolucions envers la sequera que ja estava ben declarada i era necessari posar un poc d'ordre en quant a dur-se'n aigua dels rentadors de la Fonteta.

«...Se tuvo presente que a causa de la actual sequía empiezan a escasear ya las aguas para el abasto público especialmente en los lavaderos de que se sirve el vecindario; y a fin de prevenir toda dificultad en el particular se resolvió que nadie se atreva a llevarse agua de la fuente pública llamada La Fonteta destinada exclusivamente para lavadero, comprendiéndose en esta disposición al conductor del terreno de esta Municipalidad llamado Cayró contiguo a dicha fuente a quien se hará saber que solo está facultado para aprovecharse del agua que se saque de dicho lavadero los días que haya que limpiarse cuya operación no podrá practicarse sin expresa licencia de la autoridad municipal incurriendo los contraventores a esta disposición en la multa de diez reales. Esta disposición solo comprende los que se llevan agua del lavadero de que se trata pues en cuanto a la del arroyo de la misma fonteta podrán llevarse para beber la necesaria para el abasto del vecindario...»

Però dia a dia l'aigua es fa més necessària i n'hi ha manco. Davalla dels pous i no brolla com abans. El Consistori ha de prendre moltes més mesures. Ara serà oportú fer nets els pous, especialment el més fort que és la Font Vella, i veure si l'aigua compareixerà. L'Ajuntament en Ple es reuneix dia 19 d'agost del mateix any.

«... Se tuvo presente que de resultas de la actual sequía va escaseando el agua de los pozos y fuentes públicas de esta Villa por cuyo motivo se resolvió que se limpiasen todos los pozos y se sacasen las piedras que existen en la fuente llamada Vieja para ver si de este modo puede conseguirse mayor acopio de agua; quedando encargado para la ejecución de este acuerdo el regidor D. Jorge Reus...»

Passa més d'un mes i el regidor Reus, en Plenari de 23 de setembre de 1849, dóna les explicacions del que havia fet durant aquest mes fins a l'actual data. Parla de la famosa i antiquíssima Font Vella. En fa una descripció que ens aclareix molts

de punts que teníem obscurs. Ens dóna les mesures de la font, o pou, ens parla de les venes que porten l'aigua, etc. La transcripció és com se segueix:

«... El regidor Reus consecuente al encargo que se le hizo en sesión de 19 de agosto último, manifestó que havia hecho limpiar la fuente vieja y otros pozos públicos y que el gasto ocasionado importava cinco libras, siete sueldos y tres dineros según la cuenta especificada que puso de manifiesto noticiando al mismo tiempo a la Corporación que por último ha podido vaciarse del todo la citada fuente vieja cosa QUE NUNCA HAVIA PODIDO CONSEGUIRSE por no permitirlo la excesiva abundancia de sus aguas; habiendose observado que dicha fuente tiene treinta y siete palmos de profundidad, catorce de hueco desde el llano a la montaña y diez y siete desde Levante hasta Poniente y que a los treinta y tres palmos de profundidad existen siete manantiales abundantes, uno de ellos que tendrá el grueso de una peseta y que todos juntos, cree formarían un chorro más caudaloso que La Canaleta. Y el Ayuntamiento en vista de lo manifestado por dicho Regidor y aprobando la cuenta del gasto mandó fuese examinada dicha cuenta por los peritos inteligentes a fin de ver si dándole una nueva forma podría sacar el público más utilidad de sus aguas.

El mateix dia, 23 de setembre, es parla també del Pou d'Avall, del que estava a l'actual final del carrer Trobat, quasi vora el de Ponent, o sia vora el torrent de Can Tabou. Fa la impressió que el problema de l'aigua, encara que no sia, encara, d'un dramatisme gros, comença a preocupar de valent al Consistori.

«... En este estado se hizo presente que el pozo llamado de Avall necesitaba ser recompuesto y limpiado; y conforme el Ayuntamiento con esta indicación acordó se hiciese un nuevo brocal en dicho pozo arreglándose todo lo demás de modo que pueda el publico utilizarse de sus aguas comodamente, nombrándose como se nombró al regidor D. Juan Llompard para que se llevase a efecto este acuerdo...»

Devers son Figuerola hi ha un pou públic; dia 30 de Setembre es parla, en Sessió Plenària, de dit pou i d'un dipòsit que per allà hi havia.

«... Tuvose presente que han ofrecido algunas dificultades el aprovechamiento de las aguas del pozo y balsa pública llamada de Son Figuerola, y a fin de evitar disputas entre los moradores de aquellos entornos se acordó que el regidor Reus cuydase delante de la actual sequía en ordenar todo lo relativo a la distribución y aprovechamiento de dichas aguas del modo que considere más util a los interesados...»

Ja havia dit abans que les aigües de La Canaleta, no debades hi havia dos pous o dues fonts, eren abundoses. Però arribà l'hora en què la gent devia abusar i l'Ajuntament decideix posar-hi una guàrdia permanent perquè vigili la quantitat d'aigua treta. Dia 4 de novembre del citat any, a l'Ajuntament hi ha reunió:

«... El Sr. Alcalde manifestó que consecuente al acuerdo verbal celebrado con los Tenientes, Síndico y varios otros Concejales a principios del mes de setiembre época en que principiaron a escasear las aguas de la Fuente de la Canaleta para el servicio publico se habían puesto celadores que cuydasen de distribuir de dia y de noche el aprovechamiento de dichas aguas, cuyos celadores han ganado seis sueldos diarios y son Juan Truyol y Bartolomé Beltrán, importando el salario del primero, que comenzó dia siete de setiembre 17 libras 14 sueldos y el del segundo, que comenzó dia treinta del mismo mes de setiembre, 10 libras, 4 sueldos, total 27 y libras 18 sueldos y propuso que se satisficiese dicha cantidad y el Ayuntamiento lo resolvió conforme la propuesta del Alcalde mandandose se despachase el correspondiente libramiento...»

Entram a l'any 1850. Segueix, ben de valent, la sequera. Entra, pel gener mateix, un novell Consistori. Els esperen moments tristos i amargs. Quedà així:

«1850. Alcalde: Miguel Amer. Teniente Primero: Miguel Sancho. Teniente Segundo: Antelmo Pujades. Regidor Primero y Concejal Antiguo: Jorge Reus. Regidor Segundo, idem: Rafael Llobera. Regidores: Juan Llompard Arrom, Miguel Llompard, Gabriel Cantallops, Magin Arrom, Juan Catalá, Miguel Garau, Bernardo Salas y Cánaves, Miguel Ramis y Ferrer, Rafael Ramis y Alós, Miguel Pujades y Seguí, Juan Martorell y Pujades.

Fins i tot la gent, assedegada ja per ventura, agafa més aigua del que pertoca. D'això es parla a la sessió de 1 de febrer de 1850. Es donarà part de la multa al denunciant, com era llavors costum.

«... En este estado se tuvo presente que es tanta la concurrencia de personas que se llevan agua del abrevadero de La Canaleta que apenas la dejan para poder abrevar las cavallerias, de la cual se siguen graves perjuicios al vecindario y con el fin de remediarlos se acordó que durante la actual sequía nadie se atreva a llevarse agua de la que exista dentro del abrevadero de la Canaleta bajo la multa de 4 a 20 reales de los cuales se aplicará una tercera parte para el denunciante».

S'ha d'arreglar el pou de Valella i s'ha de demanar ajut a l'Església. Aquesta entitat religiosa té unes «rogatives» especials per a aquests casos. En sessió de 6 de març següent es resol el que segueix:

«... Se tuvo presente de que el pozo llamado de Valella es uno de los principales de que se sirve el vecindario en la sequia que atravesamos para el abasto de aguas; y como el brocal de dicho pozo está algo estropeado se acordó se recompusiese inmediatamente, colocandose en el lo que vulgarmente se llama corró para comodidad del publico.

Tambien se acordo invitar al sr. Ecónomo de esta parroquia para que se sirva

disponer se hagan rogativas publicas al fin de implorar de la misericordia del Señor una lluvia que fertilice nuestros campos y proporcione agua para el abasto de los moradores de esta Ysla.

I ja entrats dins la mesada d'Abril de 1850 el problema s'agreuja fort. No plou i la sequera dóna com a conseqüència una manca d'aigües total i definitiva. L'ajuntament ha de dictar uns disposicions. La Sessió es celebra *dia 12 d'abril*. Hi són tots els Regidors i Batle.

«Aguas: disposiciones durante la sequía.

Se tuvo presente los perjuicios que se sigan al vecindario de los abusos que se han notado estos últimos días en el aprovechamiento de las aguas de las fuentes y pozos publicos: y a fin de evitarlos y proveer de remedio a la falta de aguas que se observa a causa de la sequia extraordinaria de este año, acordó el Alcalde de conformidad con el Ayuntamiento las disposiciones siguientes:

1. Nadie podrá hacer depositos de aguas de las fuentes y pozos publicos, ni aprovecharse de ellas para riegos durante la actual sequia.

2. Queda prohibida la extracción de agua de la existente dentro del deposito de la Canaleta donde se abreva ganado conforme se acordo ya en sesión de 23 de enero ultimo.

3. Todo el que quiera aprovecharse del agua del arroyo de la Canaleta y demas fuentes y pozos publicos debera llevarsela precisamentge con cantaros conducidos por personas sin que pueda emplear para el transporte caballerias o carruajes.

4. Los contraventores de estas disposiciones incurriran en la multa de 4 a 20 reales de los cuales se aplicara una tercera parte al denunciante.

5. Queda encargado de celar el cumplimiento de este acuerdo el caminero municipal quien cuydara de poner en noticia del Alcalde las infracciones que notare, a cuyo fin queda relevado por ahora de todo otro servicio».

Entre la vila d'Inca i la de Llubí hi ha un pou, el pou dels «Cerdans». L'Ajuntament veí el vol per a ell i l'intenta tancar a qualsevol que no sia llubiner. El nostre, en dates de *23 d'abril i 6 de maig* en parla i tracta de donar solucions. Queda escrit:

«... También enteró el mismo Alcalde al Ayuntamiento de que habiendo tenido noticia que la Municipalidad de Llubí tratava de cerrar para el aprovechamiento exclusivo de sus vecinos el pozo llmado de Los Cerdans existente en el confín de ambos terminos cuyo pozo segun voz publica pertenece al común de este vecindario por estar situado dentro el presente distrito, a instancias de varios moradores de aquella comarca havia oficiado al Ayuntamiento de la villa de Llubí para que se sirviese suspender toda innovacion con respecto al mismo pozo y que si sobre su pertenencia se le ofrecian dificultades podrian estas resolverse buenamente por

medio de una comision del seno de ambos cuerpos y que a este fin nombrase la suya y designarse el dia, punto y hora para la entrevista. Y el Ayuntamiento en vista de lo manifestado por el Alcalde aprovo su determinación y nombró en comisionados para dicha entrevista caso de que tenga efecto, al mismo Alcalde y al Regidor D. Magin Arrom...

A la sessió de dia 6 de maig hi ha una resolució:

«... La comisión nombrada en sesión anterior para resolver con la del Ayuntamiento de Llubí la pertenencia del pozo llamado de «Los Cerdans» manifestó que se había celebrado la entrevista y que en presencia de las dificultades que se ofrecieron se resolvió de comun acuerdo que nada se ignorase con respecto a dicho pozo y que siguiesen aprovechandose de sus aguas estos vecinos y los de Llubí del modo que se ha hecho hasta el presente».

El mateix dia, 6 de maig, s'han d'agafar mesures més dramàtiques envers l'aigua: es posaran portes als pous de Valella i den Morro. D'aquesta manera estarà més ben regulada la treta d'aigües.

«... «...Otra (cuenta) del mismo carpintero (Juan Coli) por el valor de las puertas que se han mandado construir para cerrar los pozos llamados de Valella y den Morro. Importando diez libras, cuatro sueldos».

Els pous es van esgotant, la font més grossa i abundosa, La Canaleta, raja poc. La Fonteta s'ha eixugada del tot. Serà necessari obrir-ne un de nou vora el de Valella, que també està ja ben sec, i aprofundir el Pouet de carrer de Na Muntaneram situat, diu el document vora el torrent de «Cagabou». De tot això en parla la Sessió de 23 de juny de 1850.

«...Tuvose presente que los pozos publicos de esta Villa a causa de la extraordinaria sequia que sufre la Ysla se hallan agotados; y el manantial de la Canaleta apenas da doscientos cantaros de agua diarios y que el otro manantial llamado la Fonteta se halla disecado del todo. Y deseoso el Ayuntamiento de proporcionar a este vecindario del agua de que tanto necesita, acuerdo se abriese un nuevo pozo a las inmediaciones del que ahora existe disecado, dicho de Valella y que se profundice y ensanche el otro pozo contiguo al torrente de Cagabou de la calle de Na Muntanera llamado el Poet, quedando encargado de la ejecución de este acuerdo el Sr. Alcalde quien dispondra las obras de que se trata del modo que mas bien le parezca...»

El Síndic, Joan Català, demana a la sessió del 25 de juny que es vagi al Governador a fi de demanar que es perdonin les contribucions als veïnats:

«... D. Juan Catala Síndico, amnifestó este que enteramente perdida la cosecha de este año a consecuencia de la extraordinaria sequia que nos aflige para aliviar de alguna manera a estos vecinos agoviados por el peso de la miseria por

haber invertido sus caudales en adquisición de semilla y trabajo para su siembra siendo afortunado el que haya podido reintegrarse de la primera, convendría acudir al M.Y.S. Gobernador de esta Provincia en reclamación del perdón de contribuciones de que se trata el capítulo 5º del Real Decreto...»

El 14 de juliol es torna a reunir el Consistori. Ja que el pou de Valella s'ha eixugat, és necessari obrir-ne un altre just devora. És curiós veure com comunicaran mitjançant una mina els dos pous, el nou amb el vell. També es decideix ampliar el Pouet del carrer de Na Muntanera.

«...El Sr. Alcalde puso en noticia de la Corporación que lo consecuente a lo acordado en sesión de 23 de junio ultimo havia rematado en publica subasta a favor de Gabriel Ramis «Llaneta» la empresa de construir el hoyo del nuevo pozo de Valella de 12 palmos de diametro por 50 de profundidad por la cantidad de 16 libras mallorquinas, haviendosa añadido despues al empresario cinco libras mas para que profundizase el pozo hasta 52 palmos, cuya opracion quedava ya realizada. El Ayuntamiento quedó enterado y dispuso que a fin de que no se desmoronase el terreno donde se ha abierto el nuevo pozo se circuya este de pared dejando un hueco de siete palmos de diametro, que se inutilice el hoyo del pozo antiguo abriendose una mina que conduzca el agua de este al nuevo en el cual se construirá el correspondiente brocal sirviendose de los materiales del antiguo y haciendose estas obras por administración o en publica subasta o a destajo del modo que tenga por mas conveniente el Sr. Alcalde quien queda encargado de llevarlos a efecto.

El mismo Alcalde puso en noticia del Ayuntamiento que se havia rematado en publica subasta al empresa de ensanchar hasta quince palmos de diametro y profundizar hasta sesenta el pozo publico llamado Poet a favor de Antonio Garriga hijo de este vecindario por precio de 15 libras moneda de Mallorca.

I arriba el moment més tràgic de quasi tota la sequera. Del pou, igualment font, de La Canaleta ja no brolla l'aigua. Aquesta està molt fonda i l'han de treure amb poals i corriola. Com que està al fons d'una mina coberta, de més de setanta metres i sense sortida, tan sols amb una entrada baixa i estreta, es decideix fer una de sortida a l'exterior i a la banda del final del canat, o mina. Encara avui hi és aquesta sortida. És una escala que comunica la galeria amb l'exterior i amb un desnivell d'uns cinc metres. Diu, talment, l'escrit de la Sessió que correspon al dia 19 de juliol de 1850:

«EL ARROYO DE LA CANALETA SE HA DISECADO

En este estado tuvose presente que el arroyo de la fuente publica llamada La Canaleta se ha disecado totalmente pues no mana agua alguna desde el dia de ayer, de cuyo hecho no se sabe haya otro ejemplar en ninguna epoca; y deseoso el Ayuntamiento de remediar en lo que sea posible la falta de agua que dejara este extraordinario acontecimiento, considerando que el medio mas expedito y breve es

el de facilitar al publico el paso para poder entrar en las bovedas de los manantiales de dicha fuente que existen uno en el terreno llamado Grifó de los herederos de Antoni Planas «Punta» y el otro en el dicho de Las Roquetas de Bernardo Janer a fin de llevarse el agua que alli se halla depositada y sin fuerza al parecer para salir al arroyo, dispuso que se abriesen inmediatamente dichas bovedas; que se rebaje todo lo posible el acueducto del Grifó y que en la boveda de Les Roquetas que tiene unos treinta palmos de profundidad se construya una escalera por dentro el terreno a manera de mina que arrancando en el fondo de la boveda donde existe el manantial remate con un portal en la paret vulgo marge que divide el terreno de Las Roquetas del del Grifó. Y que por cuanto estas obras de cuya ejecución quedó encargado el Sr. Alcalde, ocasionaran algun perjuicio a dichos terrenos ya en su construcción ya durante el tiempo que el publico transitará en ellos para llevarse el agua que no pueden recibir del arroyo, se acordó igualmente fuesen abonados de los fondos municipales los perjuicios que acaso resultasen previo el correspondiente justiprecio pericial».

Dia 28 de juliol es tornen a reunir per parlar dels pous de Valella i del Pouet.

«... El Sr. Alcalde manifestó que consecuente a lo acordado en sesion del 14 de este mes, havia dado a destajo a favor de Amador Garcias las obras de paredar el nuevo pozo de Valella, construir en el un brocal y tapiar el antiguo por la cantidad de treinta libras, maneda mallorquina, bajo el pacto de que el trabajo y materiales han de ser cargo del empresario...

También se tuvo presente que los hoyos del nuevo pozo de Valella y el del Poet de que se trata la sesion del 14 de los corrientes estaban concluidos. Y el Ayuntamiento acordo se despachase a favor de los empresarios el correspondiente libramiento para el cobro de su trabajo y que se pareda el hoyo del Poet del modo como se ha hecho en el de Valella dejando pero un vacio de 8 palmos de diametro y subastandose esta empresa a favor del mas beneficioso postor o dandose a destajo segun crea mas conveniente el Sr. Alcalde, a quien se comisiona para llevar a efecto este acuerdo».

Igualment es vol paredar el Pouet de Na Muntanera, vora el Torrent. En parla la Sessió de dia 4 d'agost.

«...También manifestó el Sr. Alcalde que consecuente a lo acordado en la sesion anterior havia dispuesto de subastarse la empresa de paredar el nuevo hoyo del pozo llamado Poet, el cual se habia rematado a favor de Sebastian Rossello, Carol, de este vecindario, dia primero de los corrientes por precio de 27 libras, diez sueldos moneda mallorquina, en presencia de Lorenzo Mateu y Miguel Llompard, «Verguñ», bajo el pacto que el paredado ha de llegar hasta cara de la tierra, que la construcción ha de ser igual al que se ha hecho en el pozo de Valella y que todo el trabajo y materiales han de ser de cuenta del empresario...»

No afluixa gens ni mica la sequera, no plou. S'agafen altres mesures com són les de tancar amb portes les boques dels pous den Lluch i del Resquell per a un millor control de treta d'aigües. Es parla d'aquest tema a la Sessió de *dia 11 d'agost*.

«... Se presentó tambien una cuenta del carpintero Juan Coli, de las puertas que este ha construido para cerrar los pozos llamados den Lluch i del Resquell y otras menudencias importante todo la cantidad de diez libras dos sueldos y dos dineros...»

Segons ens diu Joan Llabrés Bernal a la seva obra «Noticias y relaciones históricas de Mallorca, siglo XIX. Tomo III», pàgines 441 i següents, els dies 2 i 3 de setembre de l'any 1850 hi hagué a tota l'Illa unes impressionants plogudes que ocasionaren, els dies després la sortida de mare de les aigües de la Riera i inundant la Rambla, el Mercat i el Born de la ciutat de Palma.

Dia 8 de setembre es reuneix, jo diria per darrera vegada, per parlar del tema i donar per acabades les mesures preses durant tants i tants de mesos. Havia plogut i els pous tornaven a tenir aigua, com les cisternes, aljubs, sínies, etc.

«AGUA. SE DEJAN SIN EFECTO LAS DISPOSICIONES SOBRE SU APROVECHAMIENTO DICTADAS DURANTE LA SEQUIA QUE HA TERMINADO

Tuiose presente que la causa que motivó las disposiciones dictadas por esta Municipalidad relativas al aprovechamiento de aguas de los pozos y fuentes publicas durante este año y el año anterior en que se ha padecido una extraordinaria sequia han desaparecido ya con motivo de las abundantes lluvias caydas en los primeros dias de este mes en toda la Ysla y que han causado algunos daños en la parte de Palma a donde al parecer han sido mas copiosas pues la Riera salio de madre y entraron sus aguas por la puerta de Jesus; por cuyo motivo acordó este Ayuntamiento quedasen sin efecto todas las citadas disposiciones relativas al aprovechamiento de aguas publicas pudiendo en consecuencia llevarse el publico todas las que necesite de los pozos y fuentes pertenecientes al Común del mismo modo que lo hacian antes de la sequia que felizmente ha terminado...».

Com diuen les cròniques Parroquials, hi hagué funcions d'Acció de Gràcies. Després, als llibres i lligalls dels anys següents no hi ha altra nota que doni més punts aclaridors. La sequera havia acabat amb una grandiosa pluja. I això em fa pensar molt!

Més o menys dins la mateixa època podem veure com hi ha dos dies i mig de pluges importants. Els dies 9, 10 i 11 d'octubre de 1842 a Inca cau un diluvi que, sense causar desgràcies personals, la deixa atropellada i amb unes pèrdues de més de 50.000 lliures com conta el DIARIO DE BARCELONA de dia 18 de novembre del mateix any 1842 i publicades dites notes al programa de festes del DIJOURS BO-93, gràcies a l'atenció dels Srs. Andreu París Llompart i Andreu París Mateu, professors inquers. També dita desgràcia està inserida dins el Llibre de Consells

corresponent a aquest any de 1842. O sia que en pocs anys la nostra ciutat passa per dues tragèdies: una gran pluja i una més grossa sequera.

CONCLUSIONS

D'aquest senzill, però atapeït estudi de la sequera d'Inca durant els anys 1849 i 1850, en podem treure una conclusions concretes. Inca no és una població, com quasi tota Mallorca, amb un alt índex de pluges, però així mateix es basteix de pous i fonts públics, la major part de les vegades, que tenen certa capacitat per a la població humana, animal i vegetal. Hi ha anys molt plujosos i n'hi ha que no ho són tant. Aquests anys explicats anteriorment formen part d'un cicle amb poca pluja, llevat de l'any 1842 en què aquesta fou massa abundant.

La sequera citada donà inventiva als governants locals. Feren treballar el seu ingeni i resolgueren paperetes molt difícils. Obren nous pous, n'enfondeixen d'altres, tanquen amb portes altres nuclis aquífers i donen sortida a les mines de les fonts de Les Roquetes i del Grifó que formen part de la dita i coneguda Font de la Canaleta. Gràcies a aquesta sequera tenim moltes dades d'ulls de fonts, pous i rierols. Coneixem amb més profunditat i veritat la Font Vella.

També sabem de la gran preocupació dels nostres governants i no sabem l'actitud dels habitants que, no dubtar, varen viure una gran aventura amb tot el que això suposa.

Es pot observar, a la mateixa vegada, que l'aigua és un recurs natural més dels que donen vida a l'home i a tot el que l'envolta. L'aigua transforma aquell i el seu entorn.

FONTS CONSULTADES

Programa de festes del DIJOUS BO-1992

Breu Història d'Inca. Gabriel Pieras Salom. 1986

Informe a Alcaldia sobre la FONT VELLA i la FONT DE LA CANALETA.

Arxiu Històric Municipal d'Inca.

Arxiu Parroquial d'Inca.

Història de Mallorca de Joan Binimelis. Traducció de 1927. Tous.

TRADICIÓ ORAL

Entrevista a Joan Maria Estrany Beltran, l'amo En Joan Tiró (1870-1975). Inca, 24 abril 1974.

Entrevista a Antònia Maria Garau Beltran (Madò Antonina «Mena») 1890-1982. Inca, 30 de juliol de 1988.

Entrevista a Miquel Pieras Beltran (1902-1991). Inca, 18 febrer 1989.